

KNYGOS

Dvasingumo sklaidos žmogaus pasaulyje analizė

Ramutė Gaučaitė, Česlovas Kalenda

Praeitų metų pabaigoje pasirodė kolektyvinė monografija *Dvasingumas žmogaus pasaulyje* (Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009, 440 p.). Tokio leidinio poreikis mūsų visuomenės gyvenime buvo neabejotinai jaučiamas. Knygos sudarytojai bei parengėjai prof. Jonas Kievišas ir doc. Rimantė Kondratienė atliko didelį darbą konstruodami veikalo teminį lauką ir struktūrą, telkdami šią temą gvildedančius autorius, jungdami jų tekstus į vieningą sistemą. Geriausiai visą šitą kompleksinio tyrimo paskirtį nusako monografijos *primus movens* ir pagrindinis pribuvėjas, nuveikto darbo apibendrintojas ir veikalo visumos interpretatorius J. Kievišas *Įvade*: „Kaip skatinti žmogaus ir visuomenės dėmesį dvasinėms vertybėms, kaip jas integruoti į asmenybės brandos procesą, kaip įtvirtinti žmogaus prasmingo gyvenimo sampratą ir elgsenos pagrindus?“ (p. 17). Būtent šie klausimai yra ta ašis, ant kurios suverti ir apie kurią sukasi recenzuojamo leidinio tekstai, sudarantys tris dalis ir septynis skyrius ir nagrinėjantys daugiadalykiu požiūriu dvasingumo raiškos praktiką socialiniame ir asmeniame kontekste.

Solidus monografijos autorių kolektyvas: Vilniaus ir Vilniaus pedagoginio, Šiaulių ir Klaipėdos universitetų, Vilniaus kolegijos dėstytojai, švietimo ir kultūros įstaigų darbuotojai bei užsienio šalių (Austrijos, Slovakijos, Baltarusijos, Ukrainos) tyrėjai. Tai mokslininkai ir praktikai, kultūros ir meno veikėjai, patyrę specialistai, dirbantys estetikos, tautodailės, kultūros istorijos, teologijos, aplinkosauginio ugdymo bei aplinkos dizaino ir kitose srityse. Šiame įvairiaspalviame kolektyve ryškiai vyrauja edukologai, ypač muzikinio bei kitokio meninio ugdymo atstovai.

Aplinkos humanizavimas ir asmens kūrybinis aktyvumas yra pagrindiniai šaltiniai dvasingumui tarpti. Įvairių kultūros darinių (mokyklų, meno įstaigų, bibliotekų ir kt.) ir asmens sąveikoje vyksta individualus kultūros vertybių perėmimas, formuojasi dvasiniai individo poreikiai, lavinami gebėjimai bei įgūdžiai praktiškai veikti, kurti, įprasminti savo būtį. Šitaip randasi dvasingumas kaip rezultatas sudėtingo proceso, kuris sukuria stabilią santykių ir prasmų sistemą, saistančią asmenybę su kultūrine aplinka ir sudarančią asmenybės integralumo pamatą. Dauguma

monografijos autorių dvasingumą traktuoja kaip žmogaus buvimo būdą. Filosofas Juozas Mureika žvelgia į dvasingumą prasmės požiūriu, pirmiausia pabrėždamas pajautos, kaip prasių steigties būdo, „prasmės motinos“ (p. 50), kategorijos svarbą ir šitaip atskleidamas dvasingumo sampratą, dvasingumo ugdymo ir raiškos savitumus. Profesorės Vanda Aramavičiūtė ir Elvyda Martišauskienė, bene žinomiausios dvasingumo problemos tyrėjos mūsų padangėje, irgi kelia teorinius dvasingumo apibrėžimo, jo, kaip daugiamačio fenomeno, visumos sampratą klausimus. Iš paminėtų ir daugelio kitų darbų ryškėja dvasingumo kaip reiškinio struktūra: tai – vertybinės sąmonės sritis, kurioje glūdi gėris, grožis, tiesa, sakralumas ir t. t.

Monografijoje ypač plačiai nagrinėjamas ugdymas. Išskiriamos ir dvasingumo sklaidos veiksniai ir socialinės aplinkybės, lemiančios ugdymo paskirtį bei turinį. Ugdymo ypatybės aptiriamos analizuojant asmens dvasingumo formavimo teorinius pagrindus (O. Oleksiuk), asmeninę laisvę (A. Rastrygina), ugdymo koncepciją kaip dvasingumo sklaidą grindžiančią prielaidą (J. Kievišas). Ugdymo procese įtvirtinto dvasingumo reikšmė išryškėja nagrinėjant dvasinių vertybių stabilumą asmens gyvenime (A. Vasiliauskienė), stebint tarpasmeninių santykių pokyčius visuomenėje (V. Vitkauskas) ir pan.

Ugdymo socialinės aplinkybės ir jų vaidmuo skatinant dvasingumo sklaidą tiriama ugdymą vertinant kaip kultūros reiškinį. Šiuo požiūriu analizuojami jaunimo dvasiniai poreikiai (O. Tijūnėlienė), žmogaus santykis su gamta (O. Motiejūnaitė)

ir aplinka (G. Palaitytė, R. Kondratas), dvasingumo sklaida tautodailėje (V. Rimkus), jos objektuose (A. Motuzas); taip pat nagrinėjama kultūros puoselėjimo kryptių įvairovė (V. Jurešienė). Autorių atlikti tyrimai siejami su dvasingumo sklaidos tradicija ir laikotarpio iššūkiais, kurie vertinami kaip formalus ugdymo veiksnys (p. 363). Monografijos tematika ir turinys rodo, kad meninis ugdymas reikalauja subtilių išvalgų, padedančių išryškinti, viena vertus, meno ir meninio ugdymo galimybes skatinti dvasingumo sklaidą, ir, kita vertus, vertinti ugdymo subjektų ir meno vaidmenį kuriant meninio ugdymo teoriją bei koreguojant praktiką.

Knygos sudarytojai pažymi, kad praktikoje vis dar pasitaiko atvejų, kai apsiribojama konkrečiam žanrui būdingų meno (dalyko) žinių perteikimu, vadovaujamosi stereotipine nuostata, kad meno poveikis asmens dvasinėms vertybėms yra savaiminis, o dvasingumas neretai laikomas religinio ugdymo objektu ar specialiųjų studijų dalyku. Tokią nuostatą dėl meno ir meninio ugdymo paskirties sudarytojai atmeta kaip menkavertę dvasingumo sklaidos požiūriu, nes „neakcentuojamos ugdytinio galimybės pačiam gilintis į meno kūrinio turinį, asmeniškai įprasinti dvasines vertybes remiantis subjektyviai suvokiamu turiniu ir sau pačiam aktualia menine veikla“ (p. 364).

Siekiant išvengti panašios orientacijos, siūloma procesą grįsti meninio ir dvasinio ugdymo vienvėde. Tokiu atveju mokinio dvasingumo veiksnys bei šaltinis yra ir menas, ir ugdytojo išskiriamos dvasinės vertybės, kurių asmeninę prasmę gali suvokti ugdytinis. Tai viena iš esminių

monografijoje pabrėžiamų pozicijų, kuri žymi meninio ugdymo galimybes skatinti dvasingumo sklaidą ir ugdytinio dvasinę brandą.

Be to, apibendrinant meninio ugdymo tyrimų visumą laikomasi požiūrio, kad menas funkcionuoja remiantis konkrečiam jo žanrui būdinga menine veikla ir asmenybei išreiškiant savo vidinį Aš. Pasitelkęs įgytą patirtį, asmuo turi galimybę ne tik pažinti meno kūrinio formą, struktūrą, kaupti žinių ir jų taikymo įgūdžių bagažą, bet ir, svarbiausia, – suvokti ir asmeniškai įprasminti kūrinio turinį, menui būdingomis išraiškos priemonėmis materializuoti pasaulio, jo kultūros vertybių prasmę ir ją įtvirtinti savo patirtyje kaip individualios transformacijos rezultata – „suvokiamas meno kūrinio turinys pasižymi subjektyvumu ir atspindi asmens vidinį pasaulį. Todėl menas yra dvasingumo pasireiškimo erdvė, o kūrinys – dvasinių vertybių sandaupa, šaltinis“ (p. 365).

Šis požiūris grindžia meninį ugdymą kaip dvasingumo sklaidos tikrovę, nes, išlaikydamas subjektyvaus pobūdžio turinį, menas ir meninė veikla atspindi žmogaus dvasinio pasaulio originalumą, nepakartojamą autentiškumą. Savo ruožtu, ugdytinio kuriama meninė tikrovė kaip asmens pasaulis įsilieja į sociokultūrinę terpę (nesvarbu – konfrontuodamas su ja ar ją toleruodamas). Ši kūrimo ir susiliejimo su aplinka tarpusavio priklausomybė ugdytinį provokuoja nuolatinėms savojo Aš rekonstrukcijoms, taip meną ir meninę veiklą paversdama asmens dvasinės kultūros veiksmu. Meninio ugdymo požiūriu bene svarbiausia yra tai, kad socialiniame kontekste, meninę saviraišką kreipiama veikla

išlaiko betarpišką asmens santykį su menu ir meniškumu. Taip išryškėja meno edukacinė paskirtis ir funkcijos dvasingumo sklaidos atžvilgiu, o meninis ugdymas įprasminamas kaip savitas asmens kultūros tapsmo procesas ir būdas (p. 371).

Aptartas meninis ugdymas pasižymi dvasingumo sklaidai palankiomis aplinkybėmis, kurios nagrinėjamos paradigmos (V. Jakoniukas), proceso (Z. Rinkevičius) ir veiklos (A. Girdzijauskas) lygmenimis. Tačiau dėmesys dvasingumo sklaidai palankioms aplinkybėms yra būdingas ir tradicine mokymo paradigma grindžiamam procesui. Deja, tai tik viena meninio ugdymo pusė, nes tokiu atveju „ugdytinio požiūriu meninis ugdymas subjektų yra kuriamas kaip sociokultūrinę prasmę atitinkanti aplinka, o ne kaip asmeninį pasaulį atspindinti empirinė tikrovė“ (p. 364). Todėl autoriai išskiria ir kitą proceso pusę, t. y. nagrinėja ir mokinio vaidmenį kuriant ugdymo tikrovę. Tai vertinama kaip būtina meninio ugdymo ypatybė ir aplinkybė.

Knygoje pabrėžiama, kad viena iš svarbiausių tokių aplinkybių yra ugdytinio kultūra, jos kokybės kaita kaip ugdymo kultūros veiksnys – subjektų kuriama ugdymo kultūra lemia individualios kultūros rekonstrukcijos neišvengiamumą ugdymo tikrovėje. Svarbiausia, kad ugdymą grindžiant ugdytinio kultūra ir jos pokyčiais, socialinis ir asmenybės ugdymo aspektai yra susiejami į vieną procesą ir kad planuojamas poveikis remiasi realiu dvasingumo sklaidos bei asmenybės brandos procesu. Taip modeliuojamas meninis ugdymas įprasminamas kaip dvasingumo sklaidos procesas.

Monografijoje iškelta idėja ir tyrimais patvirtintos jos įgyvendinimo galimybės yra ryškus indėlis į ugdymo, taip pat meninio ugdymo teoriją ir praktiką remiantis šiuolaikine ugdymo paradigma. Ypač svarbu tai, kad išryškintos galimybės rekonstruoti tradicinį meno dalykų mokymą į šiuolaikinę kultūrą atitinkantį ugdymą. Neabejotina, kad žymių Lietuvos ir užsienio mokslininkų bei praktikų – monogra-

fijos bendraautorių – pristatyti moksliniai tyrimai padės skaitytojui „vertinti žmogaus gyvenimo ir saviraiškos prasmę laikotarpio kultūros požiūriu“ (p. 14), o aiški turinio struktūra, išsamus tyrimų apibendrinimas lietuvių, anglų ir rusų kalbomis, šiuolaikiškas knygos ir jos viršelio dizainas patrauks plačios auditorijos dėmesį ir paskatins gilintis į dvasingumo sklaidos esmę.